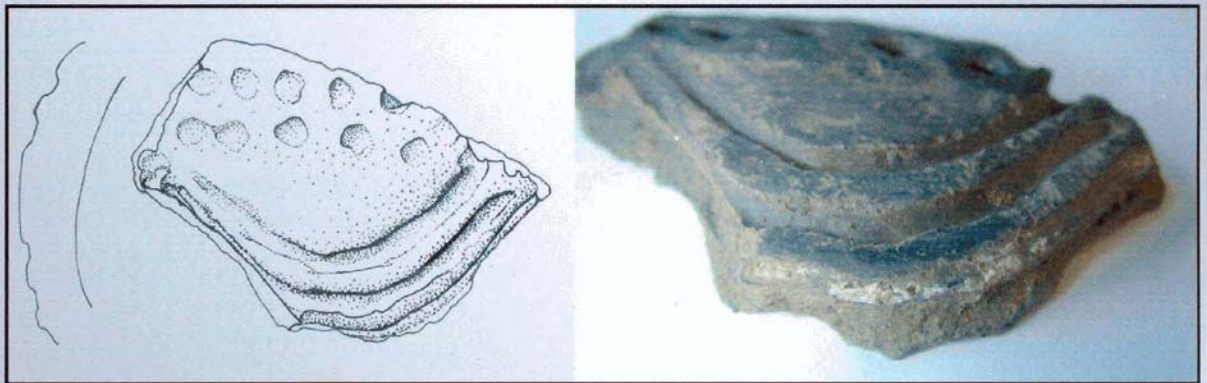

A

Een verkennend archeologisch onderzoek te Cuijk Groot Heiligenberg

M

E.A.G. Ball, S. Arnoldussen

Archeologische Rapporten Maaskant 9

Een Verkennend archeologisch onderzoek te Cuijk Groot Heiligenberg

---

E.A.G. Ball & S. Arnoldussen

Archeologische Rapporten Maaskant 9

Verantwoording

Archeologische Rapporten Maaskant 9
Redactie: H. Fokkens
Faculteit der Archeologie, Universiteit Leiden

Een verkennend archeologisch onderzoek te Cuijk Groot Heiligenberg
In opdracht van gemeente Cuijk.

Uitvoering: drs. E. A.G. Ball, drs. S. Arnoldussen, C. van der Linden, drs. R. Jansen, L. Meurkens, G. Smits
wetenschappelijke begeleiding: dr. H. Fokkens

Auteur: E.A.G. Ball
Opmaak: E.A.G. Ball & S. Arnoldussen
Omslagontwerp: R. Jansen
Beeldmateriaal: S. Arnoldussen & E.A.G. Ball
Aardewerktekeningen: R. Kneepkens
Productie: Archol
Oplage: 25
ISSN 1389-692X

© Archol, Leiden 2001
Postbus 9515
2300 RA Leiden
archol@arch.leidenuniv.nl
Tel. / fax: 071 . 5273313

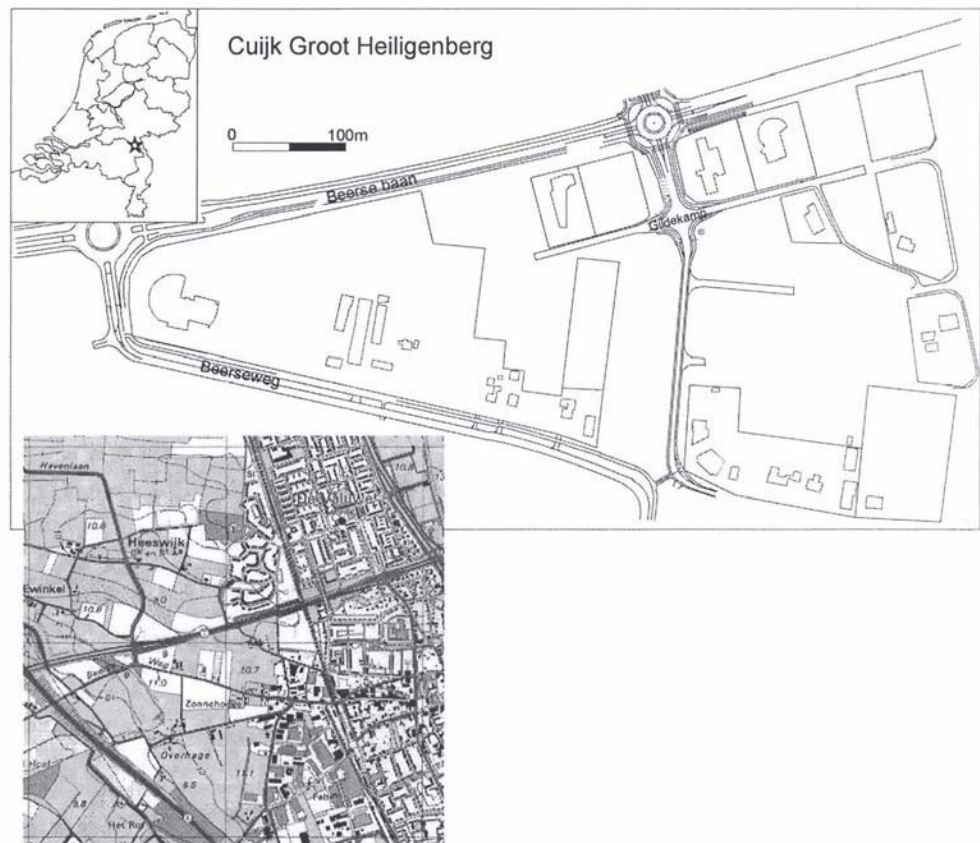
Foto voorpagina: S. Arnoldussen
tekening voorpagina: R. Kneepkens

Inhoudsopgave

1 INLEIDING	2
2 LANDSCHAPPELIJK EN HISTORISCH KADER	3
3 ARCHEOLOGIE IN EN OM HET GEBIED	5
4 HET ONDERZOEK	5
4.1 Vraagstellingen	5
4.2 Methodiek	6
4.3 Resultaten	7
4.3.1 Fysische geografie	7
4.3.2 Grondsporen	10
<i>Cluster A</i>	10
<i>Cluster B</i>	15
<i>Cluster C</i>	17
<i>Overige sporen</i>	18
5 CONCLUSIES EN WAARDERING	20
6 AANBEVELINGEN	22
LITERATUUR	24
GEBRUIKTE TERMINOLOGIE EN ARCHEOLOGISCHE CHRONOLOGIE	25

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Cuijk is tussen 20 november en 5 december 2000 door Archol (Archeologisch Onderzoek Leiden), het uitvoerende orgaan van de Faculteit der Archeologie van de Universiteit Leiden, een Aanvullend Archeologisch Onderzoek (AAO) uitgevoerd in het plangebied Groot Heiligenberg. Het onderzoeksgebied ligt ten westen van het centrum van Cuijk en wordt ingesloten door de Beersweg in het zuiden, de Beersebaan in het noorden en de spoorlijn Nijmegen-Roermond in het oosten.

Figuur 1 Locatie plangebied Cuijk Groot-Heiligenberg

Uit een door RAAP uitgevoerde Aanvullende Archeologische Inventarisatie (AAI-1) is gebleken dat het plangebied een hoge archeologische potentie kent.¹ Bij dit onderzoek zijn in boringen fragmenten prehistorisch/inheems-Romeins en middeleeuws aardewerk en een vuurstenen afslag aangetroffen. Tevens werd de aanwezigheid van een dik esdek aangetoond en werd een mogelijk oudere akkerlaag aangetroffen.² Uit het plangebied zijn twee vondstmeldingen bekend uit ARCHIS, de nationale archeologische databank. Het betreft vondsten uit de bronstijd, de ijzertijd en de Romeinse tijd. Uit de directe omgeving van het plangebied is een veelvoud van dergelijke meldingen bekend.

De ontwikkelingen in het plangebied vorderen snel. Grote delen van het terrein bleken reeds bebouwd en in gebruik als bedrijventerrein, of in ontwikkeling. Tevens zijn recentelijk enkele wegen en leidingen door het gebied aangelegd. Andere terreinen zijn nog niet in het bezit van de gemeente Cuijk. Het te onderzoeken areaal is hierdoor kleiner en diffuser dan in eerste instantie verwacht.

Figuur 2 Overzicht van onderzochte terreinen

Werkzaamheden die in het kader van de verdere bebouwing van het plangebied zullen worden uitgevoerd kunnen leiden tot verstoring en vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische sporen in het gebied.

Het onderzoek is uitgevoerd onder leiding van drs. E. Ball en dr. H. Fokkens en met medewerking van drs. S. Arnoldussen, drs. R. Jansen, C. van der Linden, L. Meurkens en G. Smits. Het aardewerk is gedetermineerd door drs. E. Ball, dr. H. Fokkens, drs P.W. van den Broeke en prof. dr. L.P. Louwe Kooijmans. De lokale archeologen L. Theunissen en J. Koeling uit Cuijk hielpen tijdens het veldwerk en verschaften informatie over het onderzoeksgebied.

2 Landschappelijk en historisch kader

Het Land van Cuijk maakt deel uit van de terrasvlakte van de Maas. Het gebied wordt gekenmerkt door een kleinschalig rivierlandschap met verlande rivierlopen, terrastreden en rivierduinen.³ De basis voor het huidige landschap is voor een groot deel gelegd in het Saalien, de voorlaatste ijstijd, wanneer de Rijn en de Maas tot een grote vlechtende rivier samenstroonden. Door opvulling van de dalbodem met grove zanden onstond een riviervlakte die naar het westen toe afhelt. Tijdens het Weichselien, de laatste ijstijd, zorgde smeltwater voor sedimenttransport dat in de riviervlakte van de Maas terecht kwam. In de riviervlakte werd hierdoor een dik pakket matig fijne tot grove, grindrijke zanden afgezet.⁴

Het in voorgaande perioden gevormde laagterras wordt in het Allerød interstadiaal overdekt met een leemlaag. Deze laag is afgezet als komafzetting van een meanderend riviersysteem. In het Jonge Dryas-stadiaal gingen de rivieren opnieuw over in een vlechtend patroon en vormden brede riviervlakten. Deze rivieren sneden zich in waardoor een rivierterras ontstond op een niveau dat lager ligt dan het oorspronkelijke 'laagterras'. Dit niveau, dat inmiddels in een groot deel van het rivierengebied is aangetroffen, wordt beschreven onder de naam terras X.⁵ Vanuit de brede en ondiepe rivierbeddingen kon in de Late Dryas verstuiving optreden waardoor langs de rivieren rivierduinen werden gevormd. In het Atlanticum nam de Maas haar huidige loop. Door periodieke overstromingen van de meanderende Maas werd klei afgezet in de lagere delen.

Het natuurlijke reliëf in het plangebied, vooral gevormd door een rivierterras met lichte stuifduinen wordt in grote delen geaccentueerd door de aanwezigheid van een esdekkpakket, de zogenaamde enkeerdgronden. Esdekken zijn het resultaat van een eeuwenlange (plaggen)bemesting waardoor het oorspronkelijke maaiveld kunstmatig is opgehoogd. Zij zijn in grote delen van het Pleistocene zandgebied van Nederland ontstaan. In tegenstelling tot het huidige wisselende grondgebruik in de landbouw werd het gebruik van akkers en weilanden in de Middeleeuwen niet afgewisseld. Materiaal uit de potstal, bestaand uit een mengsel van stalmest, huisafval, bosstrooisel en heideplaggen, werd eeuwenlang over de akkers uitgestrooid. Sommige enkeerdgronden waren meer dan 1000 jaar in gebruik.⁶ Dergelijke gronden liggen meestal als relatief hoge, langgerekte ruggen in het landschap in de nabijheid van bewoningskernen. Een gevolg van deze antropogene invloed op het landschap is dat eventuele archeologische resten goed beschermd zijn tegen (moderne) landbouwmachines die met een gemiddelde ploegvoordiepte van 40 cm niet tot in het sporenniveau doordringen. Opgravingen in esdekgebieden hebben het afgelopen decennium aangetoond dat deze op verscheidene locaties uitgestrekte prehistorische landschappen afdekten. Het plangebied kent, historisch gezien, een lange ontginningsgeschiedenis. Er bevindt zich een aantal oude boerderijen. Op architectuurhistorische kenmerken kan een van de boerderijen ten minste gedateerd worden in de 17^e of 18^e eeuw.⁷ Op historische kaarten als de Kadasterkaart uit 1831 en de Tranchotkaart zijn bestaande boerderijen al aanwezig en is het plangebied reeds een akkergebied.⁸ Deze boerderijen en hun mogelijke voorgangers zullen een belangrijke rol hebben gehad in de formatie van het landschap van het terrein. Waarschijnlijk hebben zij bijgedragen aan de vorming van de es en daarmee de ophoging van het landschap. Sporen van middeleeuwse bewoning en vroeg post-middeleeuwse activiteiten zijn tijdens het onderzoek aangetroffen. Van een lange bewoningsgeschiedenis van het gebied getuigt tevens het landgoed Overhage net ten zuiden van Groot Heiligenberg. Dit landgoed zou gesticht zijn in de 16^e eeuw en afgebroken in 1831.⁹ Uit onderzoek van grondsynsen aan de gereformeerde kerk te Cuijk wordt duidelijk dat in 1776 en 1777 of kort daarvoor heidelanden die direct aan het plangebied grenzen zijn afgegraven en in cultuur gebracht.¹⁰ Hiervoor hadden we dus nog te maken met een enigszins landschappelijk versnipperd gebied.

Het toponiem Groot Heiligenberg is afgeleid van de enkele honderden meters oostelijker gelegen Heiligenberg. Deze laatste naam lijkt echter op geen enkele kaart voor te komen. Het plangebied en het gebied daar direct ten oosten van maken deel uit van de op de kadastrale kaart van 1831 en op de Tranchotkaart genoemde Sandberg. Een mogelijke verklaring voor de naam Heiligenberg kan gezocht worden in de activiteiten van de verschillende gilden in het gebied.¹¹ Uit de omgeving zijn enkele gilden bekend waarvan het St. Antonius en Martinus gilde uit Cuijk en het rond 1500 opgerichte St. Sebastianus gilde uit De Heeswijk de bekendste zijn. Van het eerste gilde is bekend dat zij op Pinkstermaandag een schieting hadden op een vogel die boven op de hoogste wiek van een molen werd geplaatst. Deze molen moet op de Sandberg gesitueerd worden. Een naam als schutsboomstraat welke nu over de Heiligenberg loopt herinnert mogelijk nog aan deze praktijk. Verder blijkt uit de oude kadastrale kaarten dat het St. Sebastianus gilde twee percelen land bezat aan de Heeswijksestraat. De band van Cuijk met de heiligen St. Antonius en St. Martinus, ook terug te vinden in de St Martinus parochiekerk en de activiteiten van gilden op deze locatie lijken een goede verklaring voor het toponiem Heiligenberg.

3 Archeologie in en om het gebied

Het land van Cuijk en haar omgeving is rijk aan archeologische vindplaatsen. Deze kunnen gedateerd worden van het mesolithicum tot in de post-middeleeuwse periode. Prehistorische vondsten zijn bekend uit Haps waar grafheuvels uit het neolithicum en de bronstijd, een urnenveld en nederzettingssporen uit de ijzertijd zijn gevonden.¹² Te Linden zijn sporen van prehistorische, Romeinse en middeleeuwse bewoningsactiviteiten bekend.¹³ In Cuijk zelf zijn graven uit het neolithicum bekend en is in de vorige eeuw een urnenveld uit de late bronstijd aangetroffen.

Cuijk is archeologisch echter het bekendst door de grote hoeveelheid sporen uit de Romeinse tijd. De vermelding van 'Ceuculum' op de Peutingerkaart toont het belang van deze plaats in die periode. Tijdens diverse opgravingscampagnes zijn op verschillende locaties in het centrum sporen aangetroffen van een *castellum*, tempels, een *vicus*, een grafveld en een laat-Romeinse brug over de Maas.¹⁴ Op diverse plaatsen zijn de overblijfselen gevonden van de Romeinse weg die van Nijmegen via Cuijk naar Tongeren liep.

Ook in het plangebied zijn enkele vindplaatsen bekend. Bij de sloop van een boerderij aan de Heeswijksestraat zijn enkele Romeinse munten gevonden.¹⁵ Direct ten noorden hiervan werd, in een in het kader van het bedrijventerrein aangelegde rioolsleuf, een zilveren Spaanse munt aangetroffen.¹⁶ Het betreft een onder Philips II (1555-1598) in Mexico geslagen geldstuk van twee *reales*. Bij een uitbreiding van een huis aan de Beerseweg zijn eveneens Romeinse munten gevonden. Volgens ARCHIS komen in het plangebied twee vindplaatsen voor. Op de eerste vindplaats, ARCHIS-waarnemingsnummer 14645 zijn enkele fragmenten bronstijdaardewerk (Drakenstein) gevonden. Bij de tweede vindplaats, ARCHIS-waarnemingsnummer 17205 betreft het enkele Romeinse en 170 scherven ijzertijdaardewerk. Bovendien werd hier een weefgewicht en een spinklos aangetroffen. Direct ten noorden van de Beersebaan is een vindplaats bekend van scherven uit de ijzertijd, afkomstig uit een crematiegraf.¹⁷ Van het nabijgelegen gebied Heeswijkse Kampen zijn talloze vondstmeldingen bekend. Hier is een inheems-Romeins grafveld opgegraven en zijn een urnenveld uit de Late Bronstijd en een ijzertijdnederzetting aangetroffen. Twee gebieden, een mogelijk urnenveld en een nederzettingsterrein uit de Romeinse tijd zijn tot terreinen van hoge archeologische waarde verklaard.

Figuur 3 Spaanse munt van twee *reales*.
Opschrift: PHILIPVS II
DEI GRATIA
HISPANIARUM REX

4 Het onderzoek

4.1 Vraagstellingen

Bij dit onderzoek stonden op basis van het programma van eisen de volgende vraagstellingen centraal:

- Wat is de kwaliteit van bewoningsporen en vondsten gelet op versturende processen als egalisatie?
- Kunnen we inzicht krijgen in de door RAAP geconstateerde oude akkerlaag? De vraag is of deze akkerlaag al dan niet identiek is aan het esdek en of in deze laag nog ongestoorde vondstniveaus aanwezig zijn.
- Kunnen we inzicht verkrijgen in de aanwezigheid van intacte vuursteenconcentraties?

- Is er voorafgaand aan de bebouwing van het plangebied een opgraving van (een deel van) het terrein noodzakelijk, komt (een deel van) het terrein in aanmerking voor bescherming, kan volstaan worden met een adequate archeologische begeleiding van de graaf- en bouwwerkzaamheden of is verder archeologisch onderzoek overbodig?¹⁸

Bij de aanwezigheid van een vindplaats is het doel de aard en datering, de omvang, de verspreiding en de conserveringskwaliteit van de archeologische sporen in de bodem te bepalen. Dit betreft zowel het vondstmateriaal als de grondsporen.

4.2 Methodiek

Verkennende archeologische onderzoeken worden uitgevoerd voorafgaand aan ingrepen in de bodem en zijn bedoeld om eventuele vindplaatsen te karteren en te waarderen. Vervolgens kunnen de vindplaatsen worden beschermd door deze op te nemen in het bestemmingsplan of voorafgaand aan de bouwwerkzaamheden op te graven. Prospectief onderzoek kan worden uitgevoerd door middel van veldkarteren, booronderzoek, proefsleuven of een combinatie daarvan. Het voordeel van proefsleuvenonderzoek is dat zowel nederzettingsarealen, grafvelden als akkercomplexen en andere *off-site* manifestaties in kaart kunnen worden gebracht. In principe moet verkennend en waarderend onderzoek zo weinig mogelijk destructief zijn. Vindplaatsen kunnen dan nog relatief ongestoord in hun geheel worden beschermd of integraal worden opgegraven.

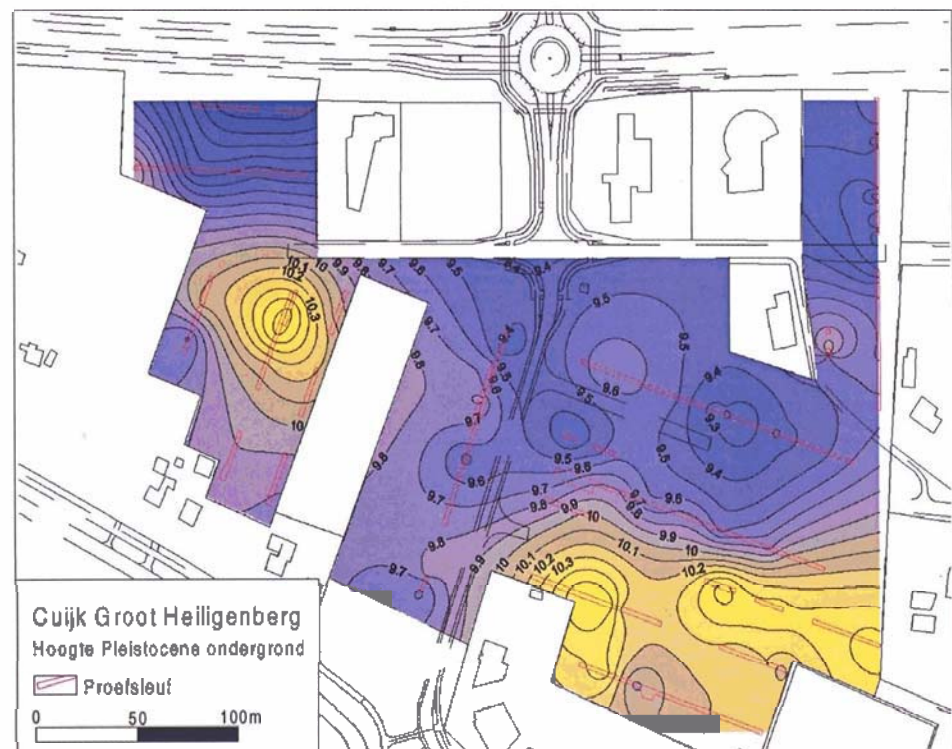
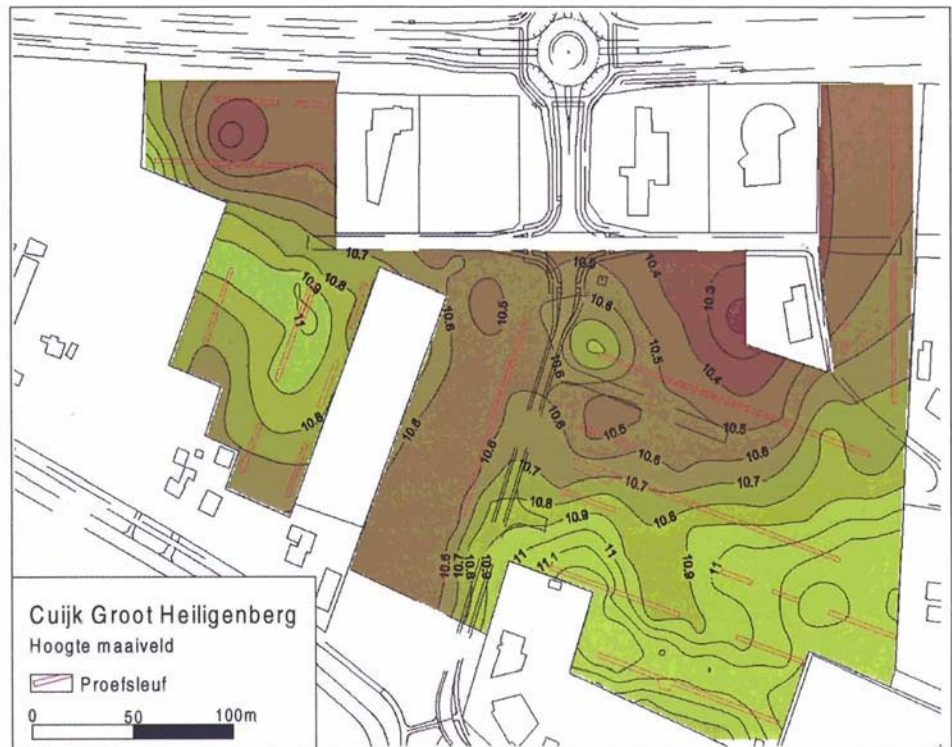
Bij het proefsleuvenonderzoek zoals de Faculteit der Archeologie dat uitvoert worden eerst op een onderlinge afstand van 50 m parallelle sleuven aangelegd. Indien blijkt dat een terrein ernstig is verstoord of in het geheel geen sporen oplevert, wordt hiermee volstaan. Indien wel sporen aanwezig zijn, worden deze opgetekend en zonodig bemonsterd. Om de verspreiding beter na te kunnen gaan worden extra sleuven aangelegd zodat de tussenafstand 25 m is. Tenslotte wordt op plaatsen waar dat nodig wordt geacht de sleuf verbreed tot 4 meter om de aard van de sporen en eventueel aanwezige structuren te bepalen.

In het plangebied zijn op de verschillende beschikbare percelen, met een totaaloppervlak van 6.67 ha één of meer proefsleuven aangelegd. Het totaal aantal gegraven sleuven bedraagt 27 (zie figuur 2). Met deze proefsleuven zijn behalve de sporen en het vondstmateriaal ook het bodemprofiel en de eventuele verstoringen daarvan in kaart gebracht. In de sleuven zijn de bouwvoor en een deel van het esdek machinaal verwijderd. In de basis van het esdek is een eerste vlak aangelegd. Hieruit is in vakken van 5 m proefsleuf materiaal verzameld. Tevens is dit niveau met de metaaldetector onderzocht. Hierna is wederom machinaal tot op het sporenniveau verdiept waarna sporen op een vlaktekening zijn opgetekend. Vondsten die in het sporenvak aanwezig waren zijn per spoor verzameld. In een aantal gevallen zijn sporen uitgegraven om het karakter te kunnen vaststellen of om daterend materiaal te verzamelen. Alle sleuven zijn met een infrarood-theodoliet in het rijksdriehoeksnet ingemeten. Tevens zijn digitale kaarten van het Pleistocene oppervlak binnen de sleuven en van het huidige maaiveld vervaardigd. Na optekening en inmeting zijn de sleuven dichtgereden door de machine.

4.3 Resultaten

4.3.1 Fysische geografie

Uit de kaart van het Pleistocene oppervlak wordt duidelijk dat we binnen het plangebied te maken hebben met hoogteverschillen van ongeveer anderhalve meter tussen de hoogste toppen en de flanken van het terrein.

Figuur 4 Hoogte maaiveld (boven) en Pleistoceen oppervlak (onder) in meters boven NAP

Op de hoogste punten hebben we waarschijnlijk te maken met de restanten van een rivierduin. Uit een aantal sleuven, nrs. 1, 6, 7, 15 en 23 is gebleken dat een aantal van deze hogere koppen gedurende verschillende fasen is geëgaliseerd door middel van ontgrondingsgreppels. Daar veel van de greppels (bijvoorbeeld in sleuf 1) zich niet duidelijk vanuit het bovenliggende restant esdek onderscheiden, kan gesteld worden dat de eerste fase van ontgroning al in een vroeg stadium voltooid moet zijn geweest.

In het geval van intacte profielen op de hogere delen van het terrein spreken we van onder naar boven van matig-fijn zand, daarop een dun esdek met een gevlekte ondergrens en daarop een bouwvoor.

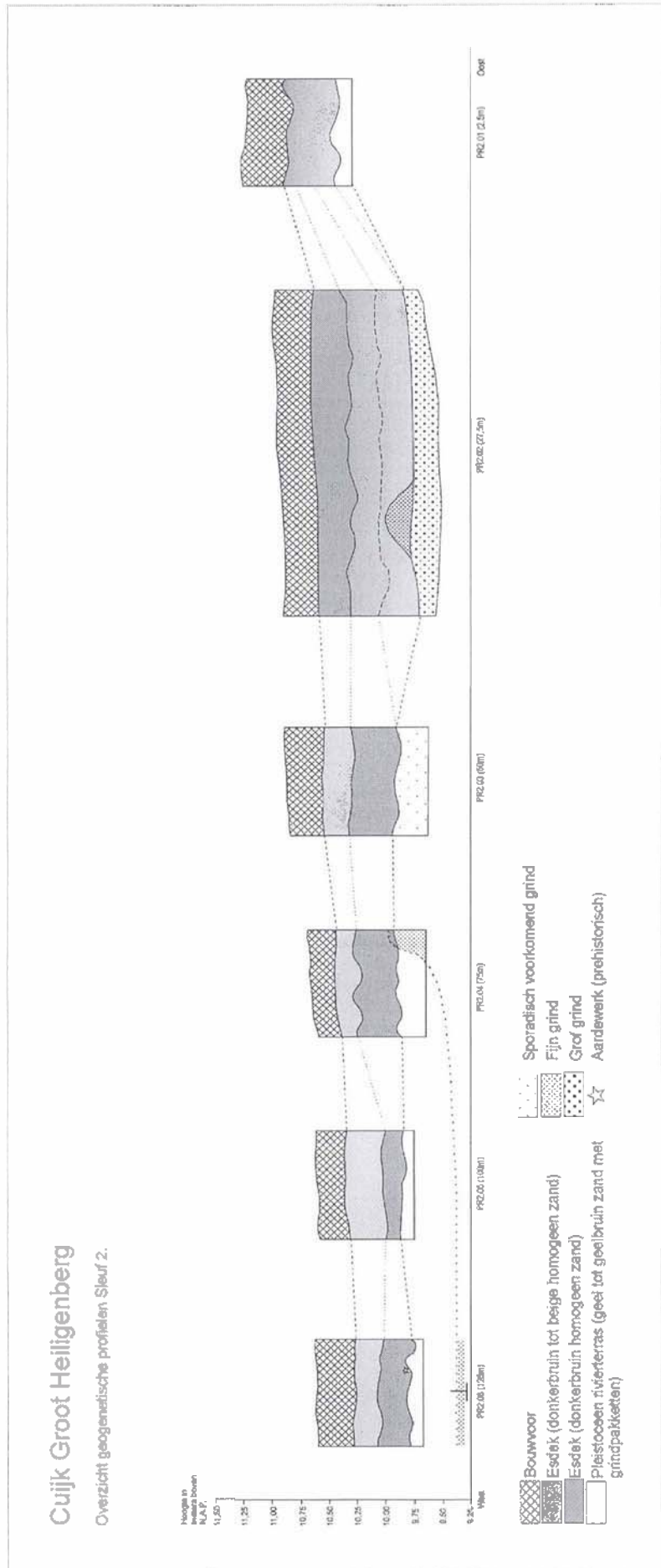
**Figuur 5 westprofiel
sleuf 19 noord**

Op de flanken van de hogere delen zien we, van onder naar boven zand met op sommige plaatsen dagzomende fijn- en grofgrindige rivierafzettingen (sleuf 2, zie figuur 6), daarop een esdek tot een dikte van ± 80 cm met op sommige delen van het terrein duidelijk verschillende niveaus, gevolgd door een bouwvoor. Op de laagste delen van het terrein wordt de C-horizont gevormd door lemig zand met veel ijzerinspoeling, hierboven bevindt zich een esdek met daarop een bouwvoor. Het laagste deel van het terrein bij de sleuven 12 en 13 is recentelijk meermaals opgehoogd.

Op het grootste deel van het terrein is een esdek aanwezig. Op een aantal locaties (sleuf 6, 7, 15 en 23) is dit echter voor het grootste deel verdwenen. Opvallend is dat op sommige plaatsen zeer grote stenen in het esdek aanwezig zijn, enkele daarvan wegen meer dan 15 kg. De es bevat overal vondstmateriaal daterend van het neolithicum tot de post-middeleeuwse periode. Dit materiaal is verticaal willekeurig door de horizont verspreid door langdurige en intensieve agrarische activiteiten. Concentraties materiaal (houtschoof en aardewerk) in het esdek zijn aan te wijzen op plaatsen waar zich onder dit esdek grote sporen bevinden. Een zich van het esdek onderscheidende oude akkerlaag zoals deze op basis van de AAI werd vermoed is nergens herkend.¹⁹ Het oude oppervlak lijkt op de meeste plaatsen volledig te zijn opgenomen in het esdek.

Figuur 6 Geogenetisch profiel sleuf 2

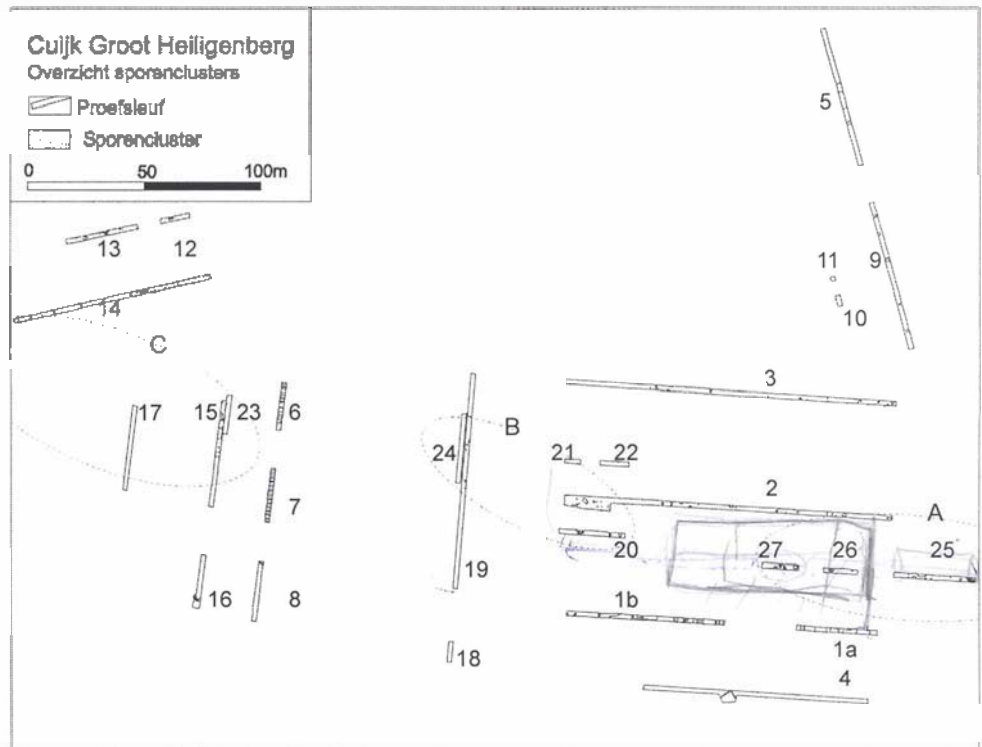

4.3.2 Grondsporen

In de meeste sleuven zijn sporen uit één of meer perioden aangetroffen, variërend van laat-neolithicum/vroege bronstijd tot post-middeleeuws. Prehistorische sporen zijn aangetroffen in de sleuven 2, 3, 14, 15, 19, 20, 23, 24, 25, 26 en 27. Categoriserend naar sporendichtheid is een aantal belangrijke clusters te onderscheiden.

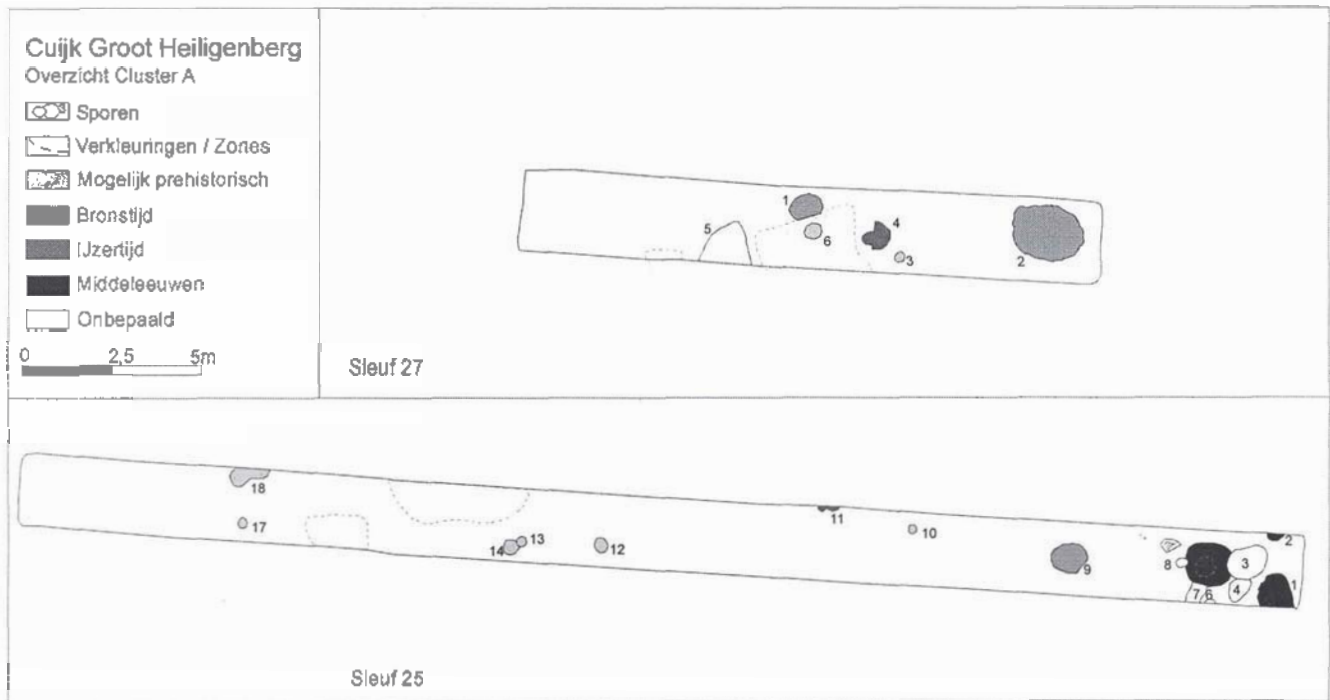
Deze bevinden zich in het zuidoosten, in sleuf 2-oostzijde, 25, 26 en 27 (cluster A), in het midden, in sleuf 2-westzijde, 20, 19 en 24 (cluster B) en in het noordwesten van het plangebied, sleuf 14, 15 en 23 (cluster C). Hierbij moet gesteld worden dat deze clusters voornamelijk zijn gebaseerd op de ligging van de sleuven en het al dan niet verstoord zijn van bepaalde delen van het terrein. Het lijkt aannemelijk dat sporen zich over de gehele lengte van de in figuur 3 weergegeven hoogte bevinden indien zij niet door latere graafactiviteiten zijn verstoord. De bovengenoemde clusters dienen hier echter voor het geven van een gestructureerd beeld van de archeologie op het terrein. Hieronder zullen de clusters afzonderlijk worden behandeld.

Figuur 7 Sporenclusters, proefsleuven en hun locaties

Cluster A

In het uiterste oosten van sleuf 2 zijn drie sporen aangetroffen. Het betreft twee kuilen met een diameter van ongeveer 75 cm en een cluster stenen. Uit een van deze sporen (spoor 2.1) is een prehistorisch scherfje afkomstig. Het steencluster bestaat uit enkele tientallen vuistgrote keien welke zich op de overgang van het esdek naar de ongestoorde grond bevinden. De groep stenen lijkt het gevolg te zijn van antropogene handelingen.

Figuur 8 Cluster A sleuf 25 en 27

In de westkant van sleuf 25 bevond zich een aantal onregelmatige bruingrijs tot bruinzwarte kuilen. Het betreft hier middeleeuwse sporen met een grote hoeveelheid vondstmateriaal waaronder leem, aardewerk en opmerkelijk veel houtskool. Hiernaast is een aantal kleinere prehistorische en mogelijk prehistorische sporen aangetroffen.²⁰ In de directe nabijheid van deze sporen lag op de overgang van het esdek naar de ongestoorde grond een blok kwarts met een gewicht van ± 20 kg die daar door menselijk handelen terecht moet zijn gekomen. Deze steen is vermoedelijk uit de Rijngrinden afkomstig.²¹ In totaal zijn in sleuf 25 zestien antropogene sporen aangetroffen. Hierbinnen is geen duidelijke structuur aan te wijzen. Geen van deze sporen is gecoupeerd daar een aantal daarvan in het vlak voldoende dateringmateriaal opleverde.

Het aardewerk in associatie met de middeleeuwse sporen betreft vooral fragmenten van kogelpotten en bijna- of vroeg steengoed. Het eerste type verschijnt rond 700 waarna dit aardewerk gedurende zes eeuwen het meest gebruikte aardewerktype blijft, tot in de late 13^e eeuw.²² Kogelpotaardewerk is bij de opgravingen van middeleeuwse nederzettingen in Nederland in veel gevallen de grootste vondstcategorie. De potten werden onder meer geproduceerd in de grote pottenbakkerijen van Pingsdorf, Paffrath en Elmpt. Uit de volle middeleeuwen is tevens een aantal productieplaatsen in Nederland bekend.

Het bijna- of vroeg steengoed komt voor vanaf de tweede helft van de 13^e eeuw en blijft in gebruik tot in de 14^e eeuw.²³ Het gezamenlijk voorkomen van deze aardewerksoorten maakt een datering in de tweede helft van de 13^e eeuw aannemelijk.

De andere sporen in sleuf 25 betreffen prehistorische sporen en mogelijk prehistorische sporen. Deze zijn homogeen grijsbruin van kleur. Uit twee van deze sporen is materiaal geborgen. Het betreft een met grof kwarts gemagerde bronstijdscherf en een aantal besmeten en onbesmeten ijzertijdscherven. Voor de laatste groep is geen nadere datering aan te wijzen. Het esdek in sleuf 25 bevatte zeer veel houtskool, aardewerk uit alle perioden, metaal en een deel van een vuurstenen kling.

Figuur 9 Kogelpot uit sleuf 25, Spoor 1

In sleuf 26 zijn twee sporen aangetroffen. Eén hiervan sluit qua kleur aan bij de prehistorische en mogelijk prehistorische sporen uit sleuf 25. Het andere spoor betreft een grote vlek met enig houtskool en is mogelijk natuurlijk.

In sleuf 27 zijn zes sporen aangetroffen. Hiervan is er één geheel gecoupeerd om dateringsmateriaal te verzamelen (spoor 27.1). Een andere is deels gecoupeerd met hetzelfde doel (spoor 27.2). In een derde spoor is in het aangelegde vlak aardewerk, mogelijk late bronstijd of ijertijd aangetroffen. Een van de sporen betreft wederom een cluster van enkele tientallen grote keien als zandsteen en vuursteen, alle behorende tot grove Maasafzettingen.²⁴

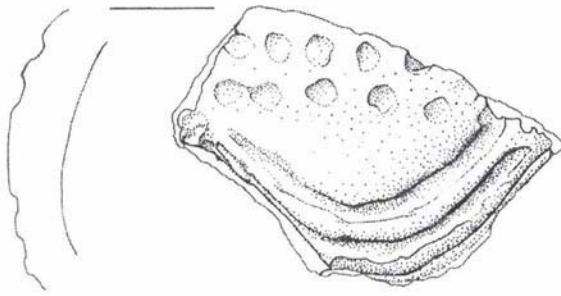
Spoor 27.1 betreft een kuil met een diameter van 85 cm en een diepte van 40 cm. Deze was gevuld met bruinrood gevlekt zand en zeer veel houtskool en aardewerk. Spoor 27.2 is slechts voor een deel gecoupeerd daar voldoende materiaal was verzameld voor een scherpe datering. Bovendien betreft het hier een diep spoor waarvan de diameter van de insteek op 40 cm onder het vlak nog niets was afgenomen. In dit spoor tekende zich langs de rand een donkere band af. Het spoor was donkerbruin grijs van kleur en bevatte zeer veel houtskool.

Uit beide sporen in sleuf 27 komt een grote hoeveelheid aardewerk. Uit spoor 27.1 betreft het veel onversierd aardewerk en een aantal versierde scherven (figuur 10). Het aardewerk is voor een deel afkomstig van drieledige vormen. In het versierde materiaal (N=4) zijn vier verschillende decoratiepatronen te onderscheiden: nagelindruk onder de rand, met een spatel aangebrachte imitatie touwersiering, ronde indrukken (riet of vogelbot?) onder de rand en een geometrische groef en ronde indruk versiering. Het laatste patroon is vertegenwoordigd op een scherf van reducerend gebakken aardewerk dat mogelijk deel is van een lappenschaal.²⁵ De groeven en ronde indrukken in het aardewerk zijn opgevuld geweest met een witte pasta.

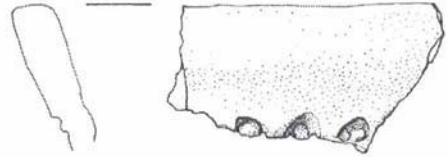
Uit het uitgegraven deel van spoor 27.2 komen naast verbrande en onverbrande stenen (waaronder tefriet) enkele kilo's scherven. Het betreft zowel onversierd als versierd materiaal (zie figuur 10). In het versierde materiaal zijn verschillende scherven met nagelindrukken, zowel op de rand als op de wand, aanwezig. Bijzonder is de vondst van een tweetal scherven van *Grobkeramik*. Deze fragmenten van één of twee grote voorraadpot(ten) zijn versierd met een stafband met nagelindrukken. De grove afwerking en de bovengenoemde versiering lijken terug te gaan op het aardewerk van de midden-bronstijd.²⁶ Naast versiering met nagelindrukken zijn scherven gevonden van aardewerk met spatel aangebrachte imitatie touwersiering op de wand en spatelindrukken op de rand. Opmerkelijk is de vondst van een klein, met groef en spatelindruk gedecoreerd en gepolijst scherfje. Voor dit fragment zijn geen parallellen bekend en we moeten hierbij mogelijk aan geïmporteerd aardewerk denken.²⁷ Voorts is een met kamstreek versierde scherf aangetroffen. Een groot deel van het aardewerk is potgruis en/of zand/fijn grind verschaald.

Een functionele verklaring voor dit spoor is moeilijk te geven daar deze niet in het geheel is uitgegraven. Kuilen van dit formaat met een dergelijke diepe insteek worden vaak geïnterpreteerd als silo's. Deze kunnen nadat ze in onbruik zijn geraakt als afvalplaats zijn gebruikt.

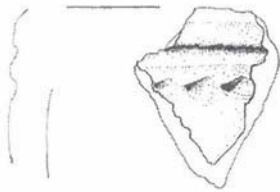
Beide bovenbehandelde sporen maken deel uit van complex wat in de Hallstatt B periode, of scherper, in de 9^e eeuw BC gedateerd kan worden. In de sporen zijn naast enkele bijzondere soorten, aardewerkvormen gevonden die in een nederzettingscontext te verwachten zijn. Het betreft hier een complex waarin zowel vroegere invloeden, te zien in *Grobkeramik* als elementen typisch voor een latere fase, zoals kamstreek aardewerk, te zien zijn.

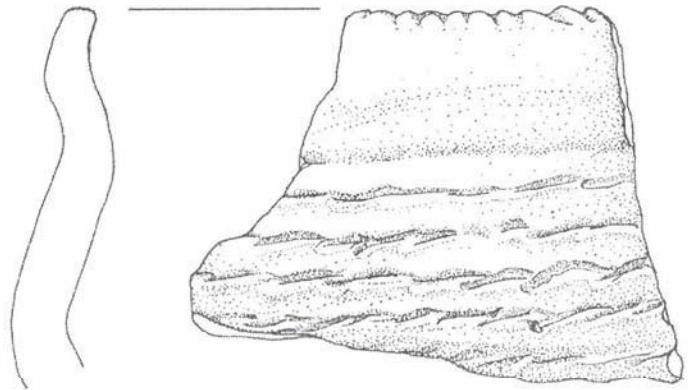
WP27 SP1

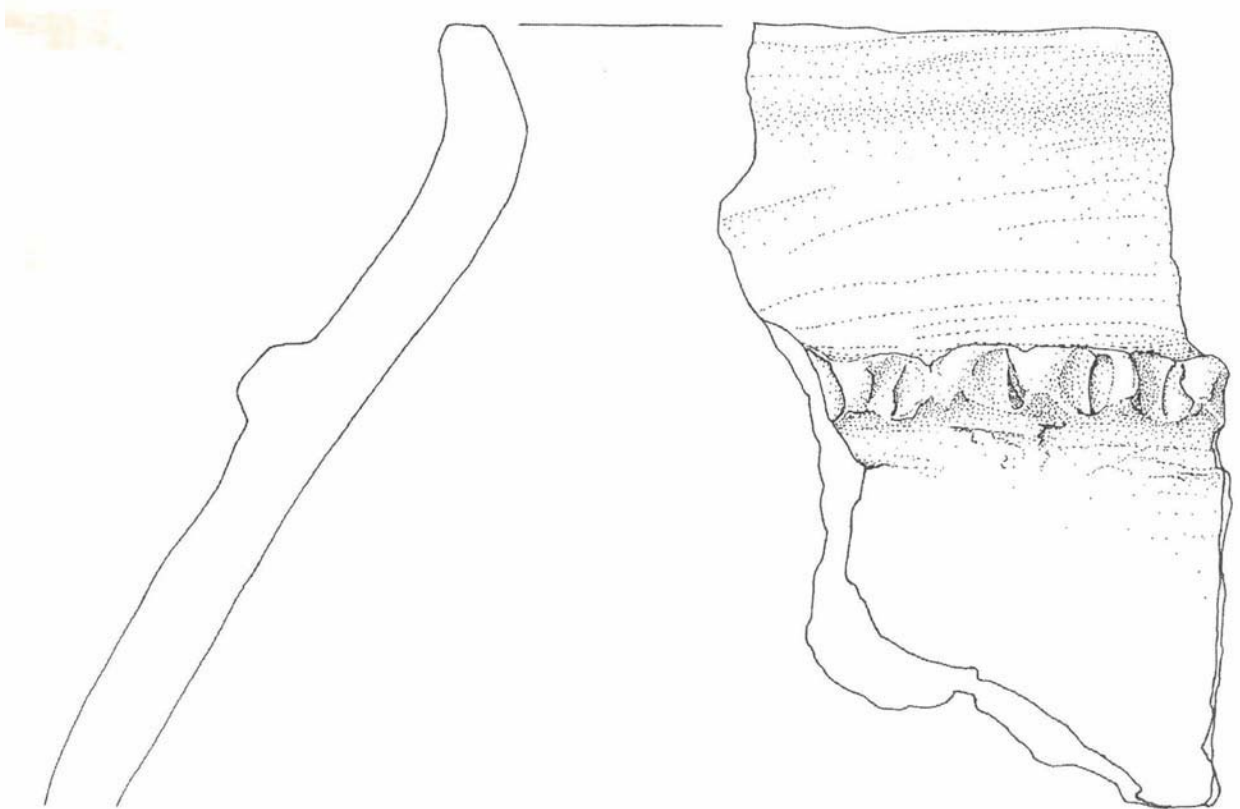
WP27 SP1

WP27 SP2

WP27 SP2

WP27 SP2

Figuur 10 Laat bronstijd-aardewerk uit cluster A

In het esdek van sleuf 27 is een grote hoeveelheid materiaal aangetroffen dat voornamelijk in de late bronstijd en de ijzertijd geplaatst kan worden. Bijzonder is de vondst van een scherf met touwindrukken. Deze scherf kan waarschijnlijk gerekend worden tot het zgn. *All Over Ornamented* bekeraardewerk en kan gedateerd worden tussen 2600-2400 BC, in het laat neolithicum (figuur 13).

Tabel 1 Sleuf, spoor en vondstmateriaal cluster A

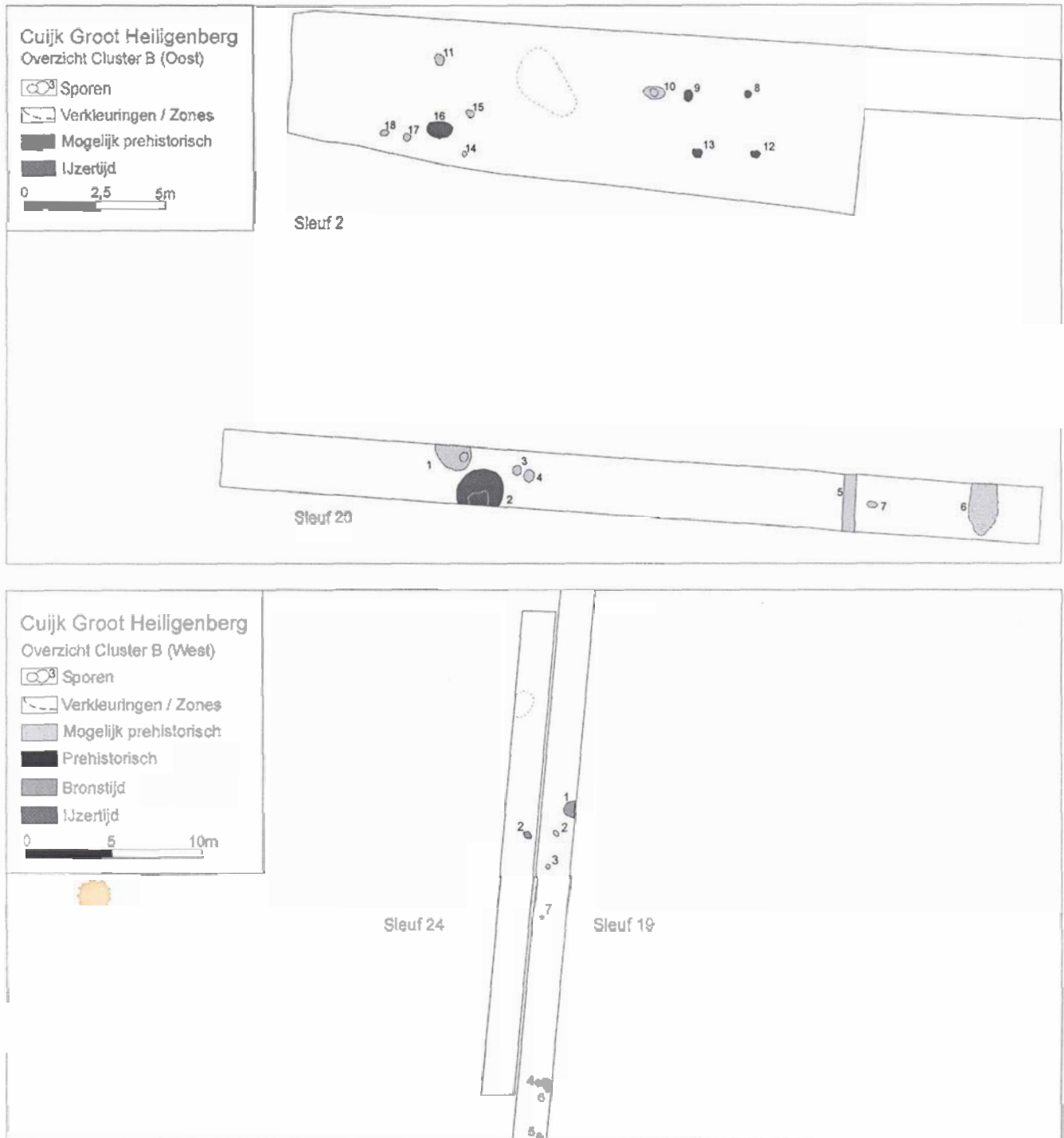
nr.	spnr.	cat.	n=			gewicht	dat.	bijz.	coupe
			rand	wand	bodem				
2	1	aardew.	-	-	-	1	1	prehist.	-
2	2	steen	-	-	-	-	30		
25	1	kogelpot bijna- steengoed?	2	9	1		264	me	2 ^o helft 13 ^o eeuw? n
25	2	aardew.	-	1	-	-	125	me	2 ^o helft 13 ^o eeuw?
		kogelpot	-	-	-	1	2.5	?	- n
		leem	2	1	-	-	17.7	me	2 ^o helft 13 ^o eeuw?
							5.9	?	
25	5	aardew.	-	2	-	-	52.1	me	druppels glazuur n
		kogelpot	-	2	-	-	4.7	me	-
		vuursteen	1				22.9		
		houtschoof	4				2.7		
25	9	aardew.	-	1	-	-	3	brons?	- n
25	11	aardew.	3	3	-	2	110	ijz.tijd	- n
		basmaten	-	9	-	-	106.1	ijz.tijd	-
27	1	aardew.	5	57	1	20	1461.4	I-brons	9 ^o eeuw
		versierd nagelindruk	-	1	-	-	46.1	I-brons	9 ^o eeuw
		touwindruk	-	1	-	-	11.1	I-brons	9 ^o eeuw
		geom. groef + ronde indruk	-	1	-	-	16.9	I-brons	lappenschaal? versiering gevuld met witte pasta
		ronde indruk	1	-	-	-	7	I-brons	gepolijst
		leem	2				34	-	
		steen	3				117	-	
27	2	aardew.	7	132	1	-	1854	I-brons	9 ^o eeuw
		versierd nagelindruk	2	4	-	-	91.5	I-brons	9 ^o eeuw
		stafband met nagelindruk	1	1	-	-	222	I-brons	<i>Grobkeramik</i>
		kamstreek	-	1	-	-	10.4	I-brons	9 ^o eeuw
		imitatie touwindruk	1	1		-	35	I-brons	passers
		groef en spatelindruk	-	1	-	-	5	I-brons	import?
		tefriet	19			80	400	-	-
		steen	13				650	-	veel verbrand
27	3	aardew.	-	4	-	-	52	ijz.tijd	n

nr. = sleufnummer
spnr. = spoornummer
cat. = categorie
dat. = datering
bijz. = bijzonderheden

me = middeleeuwen
prehist. = prehistorisch
brons = bronstijd
I-brons = late bronstijd
ijz.tijd = ijzertijd

Cluster B

Cluster B bestaat uit de sporen in sleuf 2-westzijde, en de sleuven 20, 19 en 24. In de westzijde van sleuf 2 zijn elf antropogene sporen aangetroffen. Geen van deze sporen is gecoupeerd. Een grote vage bruine vlek (spoor 2.12) is gecoupeerd waarop is vastgesteld dat het om een natuurlijke verkleuring ging. Vier sporen vormen een structuur, waarschijnlijk betreft het hier een spieker.

Figuur 11 Cluster B sleuf 2, 20, 24 en 19

Uit twee tot deze structuur behorende sporen is bij het opschaven aardewerk geborgen. Het betreffen enkele scherfjes welke niet specifiek dan ijzertijd te dateren zijn. Naast aardewerk bevatten deze sporen ook veel houtskool. Opmerkelijk is een spoor met een harde leemkern welke naast de mogelijke spieker is gesitueerd. Aardewerk is verder in één ander spoor aangetroffen. In een ovale bruine vlek zijn ijzertijdscherven en houtskool gevonden. Een van deze fragmenten betrof de rand van een met nagelindrukken versierde pot. Om bovenbeschreven sporen in een duidelijkere context te plaatsen werd besloten om 15 m noordelijker (sleuf 21 en 22) en 15 m zuidelijker (sleuf 20) extra sleuven te graven. In de noordelijke sleuven werden geen sporen aangetroffen. In sleuf 20 werden zes antropogene sporen aangetroffen. Een ander waargenomen spoor is mogelijk natuurlijk. Het betreft twee grote ronde sporen, beide met donkere kern, kleinere rond-ovale sporen, ook met donkere kern, en een greppeltje. Een van de kleinere sporen is gecoupeerd waarbij is vastgesteld dat het een paalkuil betreft. In een van de grote sporen is tijdens het opschaven ijzertijdaardewerk aangetroffen.

Bij sleuf 19 is na het aantreffen van enkele sporen besloten tot het aanleggen van een kleine parallelle uitbreiding (sleuf 24). In deze sleuven is verspreid op het hoogste deel een zevental sporen gevonden. Daar het voornamelijk vage sporen betroffen is hiervan een aantal gecoupeerd. De meeste sporen bleken paalkuilen met fragmenten laat prehistorisch aardewerk.

Een zeer duidelijk spoor met veel aardewerk is gecoupeerd voor het verkrijgen van dateringsmateriaal. In dit kuiltje is een geruime hoeveelheid grof kwartsgemagerd aardewerk aangetroffen. Enkele scherven zijn versierd met nagelindrukken. Eén hiervan heeft versiering op de wand en op een stafband. Op basis van deze kenmerken kan het aardewerk volgens de traditionele typologie van het midden-bronstijdaardewerk gerekend worden tot het Drakenstein complex (waarschijnlijk midden-bronstijd A). Naast aardewerk bevatte deze kuil veel houtskool, verbrande en onverbrande natuursteen en een vuurstenen duimschrabber.

Tabel 2 Sleuf, spoor en vondstmateriaal cluster B

nr.	spnr.	cat.	n=				gewicht	dat.	bijz.	coupe
			rand	wand	bodem	gruis				
2	12	aardew.	1	-	-	2.7	ijz.tijd	spieker?	n	
2	13	aardew.	1	-	-	8.2	ijz.tijd	spieker?	n	
2	16	aardew.	1	-	-	8.5	ijz.tijd	-	n	
		versierd nagelindruk	1	-	-	9.2	ijz.tijd	-		
20	2	aardew.	-	4	-	25	ijz.tijd	-	n	
19	1	aardew.	1	-	-	9.2	m-brons?	grof kwarts gemagerd	j	
19	4	aardew.			3	6	prehist.	-	j	
19	5	aardew.			1	1	prehist.	-	j	
19	6	aardew.	4	-	3	24	brons/	-		
24	1	aardew.	21	-	60	313	m-brons	-		
		versierd nagelindruk stafband met nagelindruk	-	2	-	23	m-brons			
		vuursteen steen	1 57			1.8 696.2	- -	duimschrabber veel verbrand		

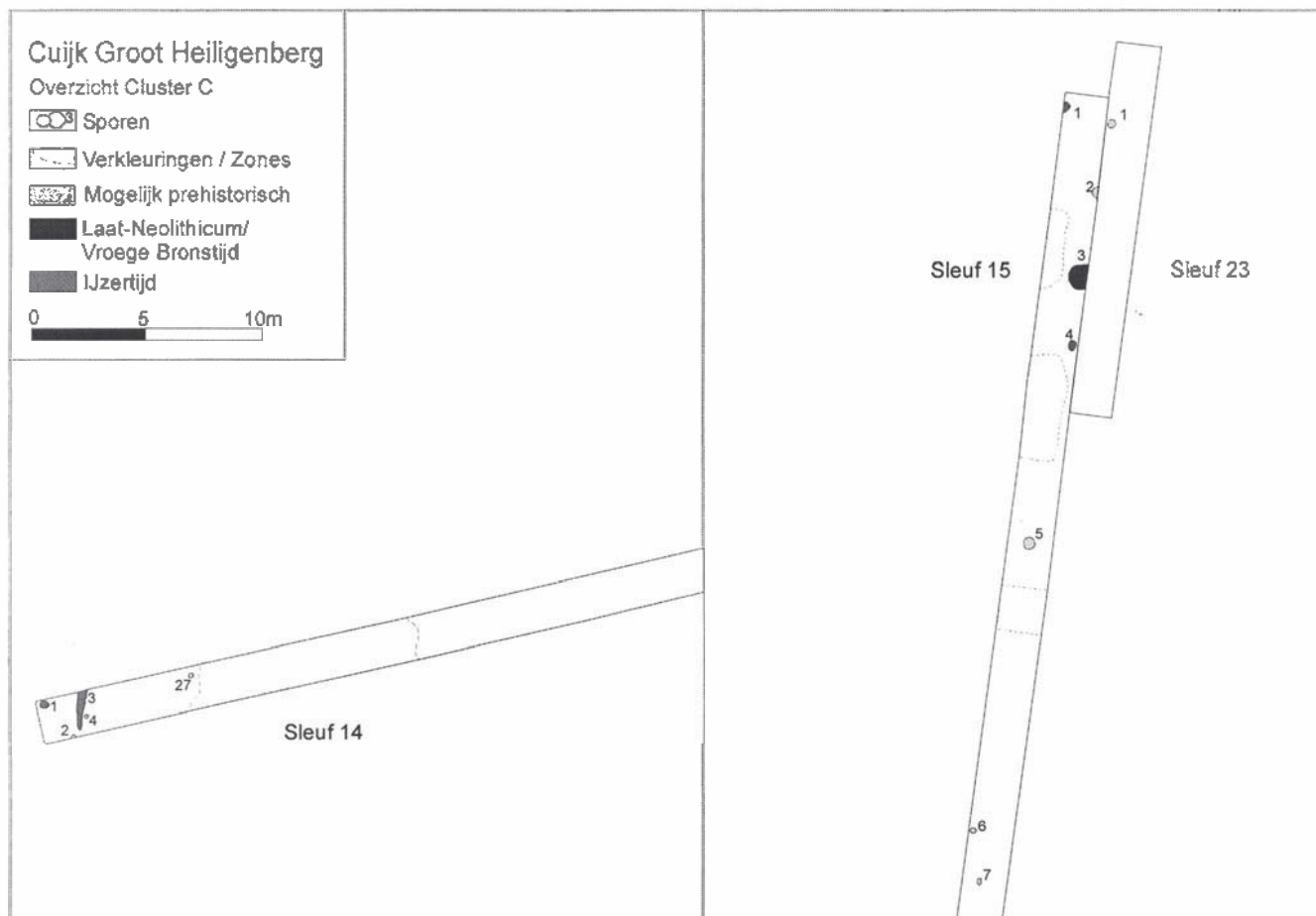
nr. = sleufnummer
spnr. = spoornummer
cat. = categorie

dat. = datering
prehist. = prehistorisch
brons = bronstijd

m-brons = midden-bronstijd
ijz.tijd = ijzertijd
bijz. = bijzonderheden

Cluster C

Cluster C bestaat uit de sporen in sleuven 14, 15 en 23. In de westzijde van sleuf 14 zijn vijf antropogene sporen aangetroffen. Daar deze zich overwegend vaag aftekenden zijn ze alle gecoupeerd. Het betreft vier paalkuilen en een smal greppeltje.

Figuur 12 Cluster C sleuf 14, 15 en 23

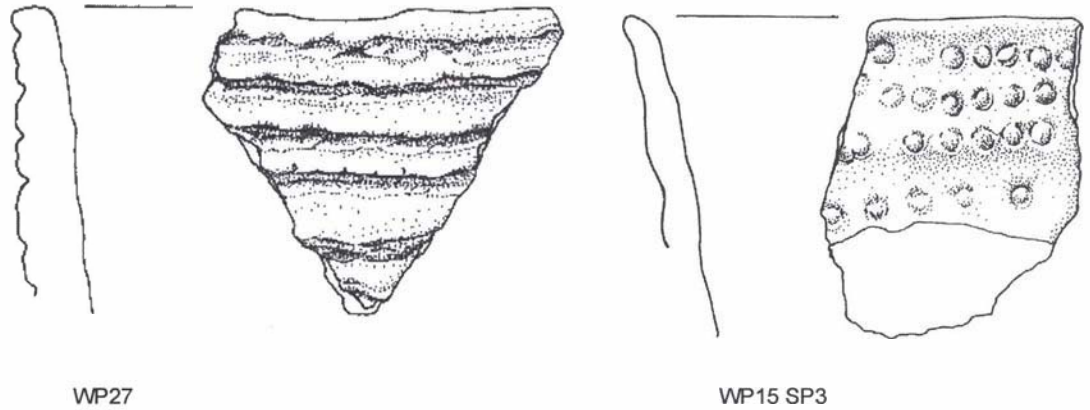
In twee sporen is materiaal aangetroffen. Het betreft in beide sporen ijzertijdaardewerk. Hiernaast is in één van deze sporen, temidden van houtskool, een verkoolde eikel aangetroffen. De sporen bevinden zich op hoogste punt in de sleuf op de rand van een rug die zich duidelijk in het aangrenzende veld doorzet. Dit veld was echter niet voor onderzoek beschikbaar. In het lagere deel van sleuf 14 is een groot aantal licht grijze ronde vlekken waargenomen met daarboven een geruime hoeveelheid aardewerk uit de ijzertijd en/of Romeinse tijd.

Enkele van deze vlekken zijn gecoupeerd. Het lijken geen antropogene sporen te zijn. De aard van deze vlekken blijft echter onduidelijk.

In sleuf 15 en de uitbreiding hierop (sleuf 23) is op een hoog niveau een gering aantal sporen waargenomen. Een groot deel van deze sleuven is verstoord door ontzandingsgreppels en ploegsporen. Materiaal uit enkele sporen is te dateren in de ijzertijd. Het betreft dikwandig besmeten en onbesmeten aardewerk. Uit één spoor zijn enkele bijzondere scherven afkomstig. Het gaat hierbij om een dunwandige, met vogelbot of riet gemaakte ronde indrukken versierde bekverschep (figuur 13). In hetzelfde spoor zijn enkele onversierde aardewerkfragmenten en een potbekerachtige scherp aangetroffen. Deze combinatie maakt een datering in het late neolithicum of in de vroege bronstijd aannemelijk.

Figuur 13 Beker-aardewerk uit cluster A en C

In het esdek zijn tevens enkele wikkeldraadscherven en een vuurstenen schrabber aangetroffen. In de directe omgeving van deze sleuf zijn tijdens bouwwerkzaamheden het distale eind van een vuurstenen kling en een combinatiewerktuig aangetroffen.²⁸ Deze zijn niet nader te dateren dan de periode van het mesolithicum tot en met de bronstijd.

Tabel 3 Sleuf, spoor en vondstmateriaal cluster C

nr.	spnr.	cat.	n=			gewicht	dat.	bijz.	coupe	
			rand	wand	bodem					gruis
14	1	aardew. verkoalde eikel ²⁹		2	-	2	24.8	ijz.tijd	-	j
14	3	aardew.	1	-	1	-	0.2	-	-	j
15	1	aardew.		1	-	-	5	ijz.tijd		j
15	3	aardew.		2	-	-	13	l-neo vr-brons		j
		versierd potbeker- achtig ronde indrukken		1			9.5	l-neo vr-brons		
			1				13	l-neo vr-brons	laat beker	
15	4	aardew. besmeten metaal		10			37	ijz.tijd		j
			-	9			232	ijz.tijd		
			1				4.1	-	functie?	

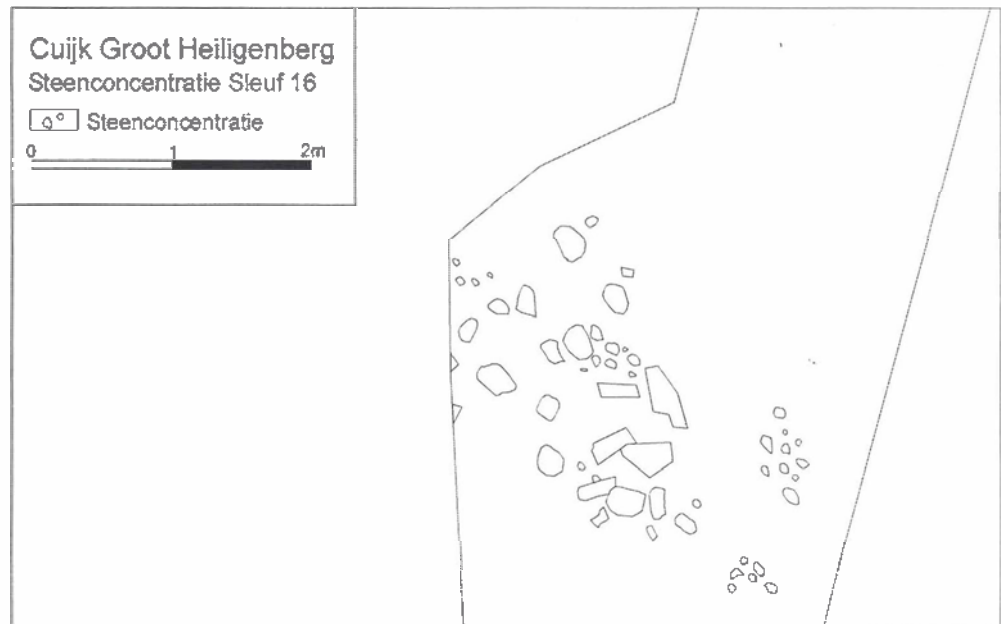
nr. = sleufnummer
spnr. = spoornummer
cat. = categorie
dat. = datering
bijz. = bijzonderheden

prehist. = prehistorisch
l-neo = laat neolithicum
vr-brons = vroege bronstijd.
ijz.tijd = ijzertijd

Overige sporen

Enkele sporen buiten de behandelde clusters verdienen hier nog de aandacht. Aan het einde van sleuf 16, aan de basis van een zandkop, is een markante steenconcentratie gevonden. Het betreft hier een diffuse verspreiding van vele tientallen stenen over een oppervlak van 3x1.5 m. De stenen variëren van grof afgerond grind tot grote hoekige fragmenten zandsteen tot ongeveer 10 kg. Deze laatste lijken door vorst te zijn gespleten, sommigen passen in elkaar. Al deze stenen kunnen uit de Maasgrinden afkomstig zijn.³⁰

De steenconcentratie bevindt zich in de overgang van het esdek naar de ongestoorde grond. Schuin onder één van de stenen bevond zich een grof mineraal gemagerde prehistorische scherf.

Figuur 14 Steenconcentratie sleuf 16

Steenconcentraties kunnen onder natuurlijke omstandigheden ontstaan. Op verschillende plaatsen in Nederland is gebleken dat steenplateaus (*stone pavements*) zich konden ontwikkelen in periglaciale condities gedurende de laatste ijstijd.³¹ Een kenmerk van dergelijke *pavements* is het voorkomen van, door zand afgeronde stenen. Een andere manier waarop steenconcentraties kunnen ontstaan is het smelten van met stenen geladen ijsschotsen. De ligging van de stenen in sleuf 16, in de overgang naar het esdek en de associatie met prehistorisch aardewerk lijken bovenstaande natuurlijke verklaringen uit te sluiten. Een verklaring door antropogene handeling lijkt hier meer op zijn plaats. Het bepalen van de functie van de steenconcentratie is momenteel niet mogelijk. Steenstructuren zijn onder meer bekend van het Kops Plateau te Nijmegen alwaar zij een rituele functie hadden.³² Een dergelijke verklaring kan hier, door een tekort aan onderzoek niet gegeven worden. Ook het geven van een datering is problematisch. De prehistorische scherf kan al op deze locatie aanwezig zijn geweest en hoeft dus niet gelijktijdig te zijn. Een datering vóór het begin van de vorming van het esdek lijkt echter geoorloofd.

In sleuf 9 is een drietal sporen aangetroffen die qua vulling in het vlak overeenkwamen. Eén hiervan, een spoor met een diameter van 1.7 m is gecoupeerd voor het verzamelen van materiaal. Het gaat hier om een waterput met een diepte van 1.9 meter. In het onderste deel tekende zich een silhouet van een vergane beschoeiing (ton?) af. Uit de vulling van de put zijn enkele scherven geglasuurd rood post-middeleeuws aardewerk geborgen.

5. Conclusies en waardering

Bij een waardering wordt een oordeel over het archeologische belang van een vindplaats gegeven. Als parameters voor de kwaliteit geldt een aantal door de R.O.B. opgestelde criteria.³³ Deze zijn in onderstaande tabel weergegeven. Voor een onderzoek als dit zijn niet alle criteria van belang.

Waarden	criteria
Beleving	schoonheid herinnering
Fysieke kwaliteit	gaafheid conservering
Inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid Informatiewaarde ensemblewaarde representativiteit

Beleving

Hierbij gaat het om zichtbare monumenten. Dit is hier niet van toepassing.

Fysieke kwaliteit

Hoewel het gebied over grote delen is afgedekt door een beschermend esdek, is het terrein op sommige plaatsen verstoord. Cluster C is aan de zuidkant begrensd door sub-recente ontzandingsgreppels. Cluster B is in het midden verstoord door een nieuw aangelegde weg en in het westen door een persrioolleiding. De oostkant van cluster A is grotendeels verstoord door ontzandingsgreppels. De ijzertijdsporen in het westen hiervan zijn echter afgedekt door een dik en ongestoord esdekpakket. De hoogte waar deze sporen op gelegen zijn maakt deel uit van een rug die duidelijk doorloopt op het aangrenzende terrein.³⁴ In het verlengde van deze hoogte, direct naast dit terrein, is bij de Beersebaan een groot aantal scherven ijzertijdaardewerk aangetroffen. Dit stuk land was echter niet voor onderzoek beschikbaar maar is wel in het plangebied opgenomen. Wanneer dit terrein beschikbaar komt is vooronderzoek noodzakelijk.

Het esdek in het plangebied kenmerkt zich door de aanwezigheid van grote hoeveelheden materiaal. Dit lijkt door het gehele esdek te zijn verspreid. Het is duidelijk dat een oorspronkelijk oppervlak vrijwel nergens bewaard is gebleven. Oppervlaktevindplaatsen zoals vuursteenscatters zullen niet intact kunnen worden aangetroffen. Desondanks zijn zowel sporen als mobilia op de niet verstoorde gedeelten zeer goed bewaard. Veel sporen zijn in het vlak geassocieerd met vondstmateriaal. Opvallend hierbij is de grote hoeveelheid verbrand materiaal die in de sporen aanwezig is. Dit bevordert de conservering van organische materialen als bot en botanische macroresten op zandgronden aanmerkelijk.

Inhoudelijke kwaliteit

Uit bovenbeschreven onderzoek blijkt dat het plangebied een lange (bewonings)geschiedenis kent. De verschillende beschreven sporenclusters en de nu nog bestaande boerderijen getuigen hiervan. De aard van de verschillende sporen is niet overal duidelijk. Het betreft echter op de meeste plaatsen vrijwel zeker nederzettingssporen. Hiervan getuigen de typische nederzettingaardewerkvormen zoals aangetroffen in de middeleeuwse sporen en in de late bronstijdkuilen, alle in cluster A. In het laatste geval wijst de mogelijke aanwezigheid van een silo op het gebruik als huisplaats. De aanwezigheid van een spieker met geassocieerd ijzertijdaardewerk in cluster B maakt duidelijk dat we te maken hebben met een erf uit die periode.

Samengevat liggen in plangebied Groot Heiligenberg enkele bijzondere complexen. Het late bronstijd aardewerk geeft zicht op een periode waarvan nog maar weinig bekend is. Dergelijke assemblages zijn zelden het onderwerp van studie geweest. Zij kunnen een bestaande kennislacune opvullen. De vondst van laat neolithisch/vroege bronstijd-, vroege bronstijd- en midden-bronstijdaardewerk, zowel in sporen als in het esdek is van belang. Dergelijke complexen zijn zeer zeldzaam in dit gebied. Een scherf van een touwbeker (AAO-aardewerk) getuigt van nog vroegere activiteiten. Opmerkelijk is tevens de aanwezigheid van steenconcentraties, waarin lokaal beschikbare stenen zijn bijeen gebracht. Op basis van goed gedateerde sporen kan het hier mogelijk zijn een lange termijn ontwikkeling te schetsen en bestaat de mogelijkheid de nederzettingssporen in samenhang te bestuderen.

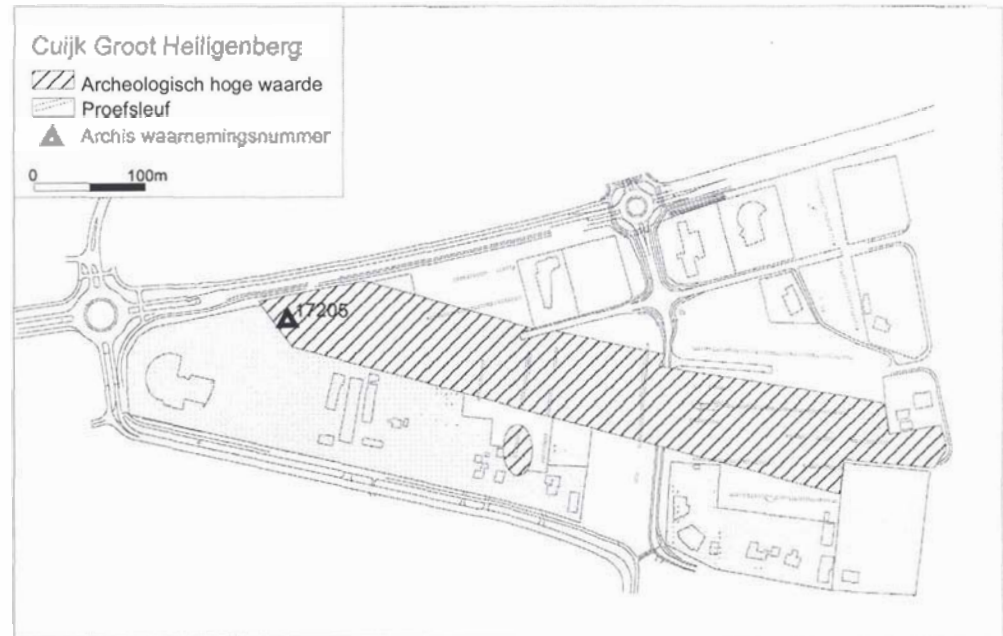
Het is opvallend dat nergens zeer dichte sporenclusters zijn gevonden. Het betreft een 'losse' spreiding van sporen op de hogere delen van het terrein. Aangezien nog vrijwel nergens in Nederland sporen uit die periode in dichte clusters zijn ontdekt, bestaat het vermoeden dat vindplaatsen uit het laat neolithicum en de bronstijd niet door dichte clusters van sporen worden gekenmerkt. Het ontbreken daarvan zegt daarom weinig over de waardering of het karakter van de sites. Op basis van bovengenoemde conclusies worden de hogere delen waarop clusters A, B en C gelegen zijn alsmede de aangrenzende hoge delen van het plangebied als volgt gewaardeerd:

Waarden	criteria	scores		
		hoog	midden	laag
Fysieke kwaliteit	gaafheid			+
	conservering		+	
Inhoudelijke kwaliteit	zeldzaamheid	+		
	Informatiewaarde	+		
	ensemblewaarde	+		
	representativiteit			

6. Aanbevelingen

In het geval van Groot Heiligenberg wordt aanbevolen de gedeelten van de vindplaatsen die niet zijn verstoord te beschermen. Indien van bescherming geen sprake meer kan zijn, moeten de vindplaatsen op basis van hun wetenschappelijk belang en de mogelijkheid het onderzoek ervan in te passen in wetenschappelijke onderzoeksprogramma's worden opgegraven. Op figuur 15 is aangegeven welke gebieden in aanmerking komen voor archeologisch onderzoek.

Figuur 15 Plangebied met gebieden met hoge archeologische waarde

Noten

- ¹ De Baere, 2000.
- ² De Baere, 2000.
- ³ Verhart & Wansleebe, 1990; 1992.
- ⁴ De Baere, 2000.
- ⁵ Berendsen 1996.
- ⁶ Bodemkaart van Nederland, Stiboka, uitgave 1976.
- ⁷ Het betreft hier de boerderij Heeswijksestraat 39, met daarin de gebinten van een Vlaamse schuur, die ooit naast de boerderij heeft gestaan (Koeling, J. 1989).
- ⁸ De Tranchotkaart van dit gebied is omstreeks 1803 getekend.
- ⁹ De Baere, 2000.
- ¹⁰ Mond. J. Koeling.
- ¹¹ Mond. med J. Koeling.
- ¹² Verwers 1972.
- ¹³ Verhart & Wansleebe 1990, 1992.
- ¹⁴ De Ridder 1994.
- ¹⁵ Mond. med. J. Koeling.
- ¹⁶ Deze munt is ons ter determinatie aangeboden door L. Theunissen.
- ¹⁷ De Baere 2000.
- ¹⁸ Dit laatste advies zou mogelijk zijn wanneer een terrein volledig verstoord blijkt te zijn door latere af-of ingraving.
- ¹⁹ De Baere 2000.
- ²⁰ Mogelijk prehistorische sporen zijn onderscheiden op basis van vorm- en kleurovereenkomsten met sporen waaruit prehistorisch aardewerk is geborgen.
- ²¹ Mond. med. J. Mol.
- ²² Verhoeven 1998.
- ²³ Bartels 1999, 47.
- ²⁴ Mond. med. J. Mol.
- ²⁵ Determinatie P.W. v/d Broeke.
- ²⁶ Van den Broeke 1991, 195.
- ²⁷ Determinatie P.W. v/d Broeke. Een herkomstgebied is echter nog niet bekend.
- ²⁸ Gevonden door L. Theunissen.
- ²⁹ Determinatie W. Kuiper.
- ³⁰ Mond. med. J. Mol.
- ³¹ Fontijn en Cuijpers 1999, 40.
- ³² Fontijn en Cuijpers 1999.
- ³³ Specificatie waardering en selectieadvies, versie 231100.
- ³⁴ Het betreft hier het terrein van dhr. Rutten.

Literatuur

Anonymus. *Geschiedenis van de gemeente Cuijk*

Baere, W. de, 2000: Plangebied Groot Heiligenberg, gemeente Cuijk; een Aanvullende Archeologische Inventarisatie, *RAAP-Rapport 568*, Stichting RAAP Amsterdam.

Bartels, M. et al., 1999: *Steden in Scherven 1. Vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle.

Berendsen, H.J.A., 1996: De vorming van het land, inleiding in de geologie en de geomorfologie, *Fysische geografie van Nederland*. Assen.

Bodemkaart van Nederland, Blad 45 Oost 's Hertogenbosch - toelichting, Stiboka, uitgave 1976.

Broeke, P. W. van den, 1991: Nederzettingssaardewerk uit de late bronstijd in Zuid-Nederland, in: Fokkens, H. & N. Roymans, *Nederzettingen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in de Lage Landen, Nederlandse Archeologische Rapporten 13*, 193-211.

Fontijn, D.R. & A.G.F.M. Cuijpers, 1999: Prehistoric stone circles, stone platforms and a ritual enclosure from Nijmegen, *B.R.O.B.* 43, 1998-99.

Koeling, J. 1989: *Gebinten van een Vlaamse Schuur afkomstig uit boerderij aan de Heeswijkse straat nr.39, Cuijk*, ongepubliceerd verslag.

Ridder, T. de, 1994: *Bataven boeren en bondgenoten. De Maaskant in de Romeinse Tijd*, Noordbrabants Museum, 's Hertogenbosch.

Verhart, L.B.M., & M. Wansleeben, 1990: *Een verkennend onderzoek naar archeologische vindplaatsen in Linden, gemeente Beers*, Rijksmuseum van Oudheden/Instituut Prehistorie Universiteit Leiden, Leiden.

Verhart, L.B.M., & M. Wansleeben, 1992: *Een tweede verkennend onderzoek naar archeologische vindplaatsen in Linden, gemeente Beers*, Rijksmuseum van Oudheden/Instituut Prehistorie Universiteit Leiden, Leiden.

Verhoeven, A.A.A., 1998: *Middeleeuws gebruiksaardewerk in Nederland, Amsterdam Archaeological studies 3*, Amsterdam.

Verwers, W.J.H., 1972: *Das Kamps Veld in Haps in Neolithikum, Bronzezeit und Eisenzeit, Analecta Praehistorica Leidensia 5*.

A.R.M.

Archeologische Rapporten Maaskant

Reeds verschenen:

Leijnse, K., K. Winthagen, 1997: Ruilverkaveling Lage Maaskant: een archeologische verkenning, *Archeologische Rapporten Maaskant 1*, Leiden.

Jansen, R., H. Fokkens, 1998: Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1997, *Archeologische Rapporten Maaskant 2*, Leiden.

Jansen, R., H. Fokkens, 1999: Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1998, *Archeologische Rapporten Maaskant 3*, Leiden.

Jansen, R. 1999: Aanvullend Archeologisch Onderzoek in Schaijk - De Spijker, *Archeologische Rapporten Maaskant 4*, Leiden.

Jansen, R., C. van der Linde, H. Fokkens, 1999: Een inventarisatie van vindplaatsen in het buitengebied van Oss, *Archeologische Rapporten Maaskant 5*, Leiden.

Jansen, R., L. Amkreutz, R. van Beek, H. Fokkens, 2000: Aanvullend archeologische inventarisatie Berghem – De Geer, *Archeologische Rapporten Maaskant 6*, Leiden.

Jansen, R., 2000: Verkennende archeologische onderzoeken Gemert – Bakel, *Archeologische Rapporten Maaskant 8*, Leiden.

Ball, E.A.G., S. Arnoldussen, 2001: Een verkennend onderzoek te Cuijk Groot Heiligenberg, *Archeologische Rapporten Maaskant 9*, Leiden.

In productie:

Jansen, R., C. van der Linde, C. Schamp, H. Fokkens: Tracébegeleiding uitbreiding Hertogswetering, *Archeologische Rapporten Maaskant 7*, Leiden.

Verwacht:

Jansen, R., H. Fokkens. Archeologisch onderzoek in de gemeente Oss in 1999 – 2000: *Archeologische Rapporten Maaskant 10*, Leiden.